

Nr 11.

Ankom till riksdagens kansli den 20 maj 1926 kl. 3 e. m.

Första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 11, i anledning av väckt motion, II: 337, angående utredning om de ekonomiska faktorer, som verka bestämmande på den moderna filmverksamheten m. m.

I en inom andra kammaren väckt och till dess första tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 337, hava herrar *Englund* och *Hage* hemställt, att riksdagen ville för sin del besluta, att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om en allsidig utredning rörande dels de ekonomiska faktorer av skilda slag, som verka bestämmande på den moderna filmverksamheten, dels huruvida och på vad sätt det ur det allmänna kultur- och samhällslivets synpunkter må anses påkallat, att statsmakterna i vidare mån reglerande och vägledande ingripa för tillgodoseende av de allmänna och kulturella intressena, och att Kungl. Maj:t måtte för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kan föränleda. *Motionen.*

Beträffande motiveringen hänvisas till motionen.

Motionen hänvisades till andra kammarens första tillfälliga utskott, som i anledning härav anförde i sitt utlåtande nr 7 följande. *Andra kammarens utskott.*

Andra kammarens första tillfälliga utskott är av den uppfattningen, att den av motionärerna väckta frågan är av en för det svenska folkets liv och förhållanden så djupt ingripande betydelse, att den icke kan eller bör lämnas obeaktad. Motionen är emellertid av en så vidsträckt omfattning, och berör så skilda problem, att utskottet icke ansett sig kunna gå in på frågan i hela dess vidd. Utskottet har emellertid under den tid och med de medel, som stått till buds, sökt åstadkomma en så vitt möjligt grundlig utredning. För detta ändamål har utskottet i vederbörlig ordning inhämtat yttrande över motionen från statens biografbyrå, vilket yttrande är såsom bilaga bifogat utskottets utlåtande. På anmodan hava dessutom vice ordföranden i Svenska Film- och Biografmannasällskapet, förre filmcensorn *Gustaf Berg*, ombudsmannen för samma sällskap, redaktör *M. Enderstedt* samt, såsom representant för den amerikanska filmindustrin, filmchefen i filmaktiebolaget *Liberty*, *Oscar Wallentin*, hållit orienterande föredrag inför utskottet. Utskottet har vidare från skilda håll införskaffat för frågan betydande kontrakt och andra dokument. *Utredning.*

I ett flertal länder hava åtgärder av skilda slag vidtagits för att i den ena eller andra riktningen reglera filmverksamheten. I Tyskland har in-

förts ett så kallat kompensationsystem, enligt vilket film blott får importeras i den mån inhemsk film av motsvarande längd blivit framställd. I ett inför engelska underhuset framlagt lagförslag föreslås en liknande anordning, dock med den skillnaden, att för import av sju fot utländsk film blott skulle behöva produceras en fot inhemsk. Kvotsiffrorna skulle senare ändras till förmån för den inhemska produktionen, i den mån som denna visade sig utvecklingsduglig.

I Danmark har man genom ett koncessionssystem sökt bevara biograferna på inhemska händer. I Norge åter är biografväsendet till största delen kommunaliserat.

I Finland har man sedan 1922 försökt uppmuntra biografägarna att gynna värdefilm genom att sänka nöjesskatten för dylik film till 20 procent, medan andra filmer i nöjesskatt draga 30 procent. Värdesättningen utföres av finska statens filmgranskningskommission och synes försiggå utan några större slitningar. Som värdefilm räknas icke blott konst- och lärofilm utan även en del s. k. aktuella dagsnyheter. Av för utskottet tillgänglig statistik framgår det intressanta förhållandet, att medan längden av värdefilm åren 1924 och 1925 blott utgjorde resp. 34,9 och 46,3 procent av all film, inbringade dock denna film samma år respektive 55,0 och 57,9 procent av biograförelsens sammanlagda inkomster.

Motionen berör såväl i motivering som i slutyckande tvenne skilda problem, av vilka det ena tager sikte på de med filmen förknippade ekonomiska faktorerna medan det andra mera berör de kulturella faktorerna.

Vad först filmens ekonomiska problem beträffar, bör man skilja mellan förhållandet emellan producenter och filmförmedlingsbyråer å ena sidan och mellan dessa senare och biografägarna å den andra sidan. Av filmuthyrningsbyråer finnas dels självständiga svenska, dels dotterbolag till de stora utländska filmtrusterna.

Man bör vidare skilja på priset på den enskilda, till landet importerade filmkopian och den royalty, som producenten betingar sig för uppföranderätten till filmen i fråga. Tidigare brukade uppföranderätten säljas, och detta förekommer fortfarande i viss mån. Det vanliga är dock numera att filmerna uthyras på procentbasis. Härvidlag ingripa de utländska producenterna reglerande i förhållandet mellan förmedlaren och dennes kunder. Film får sålunda i regel icke uthyras till biograferna mot lägre än 30 stundom 35 eller 40 procent av bruttobiljettkasseintäkterna, dock med avdrag av nöjesskatten. Av de medel, som på detta sätt tillflyta filmförmedlaren, skall han betala producenten en royalty om i allmänhet 60 till 65 procent.

I kontrakten med producenterna få filmbyråerna förpliktiga sig att afvandra biografägarna detaljerade biljettkassorapporter för varje film, vilka rapporter filmbyråerna månadsvis skola tillställa producenterna eller dessas representanter i Sverige. Producenterna förbehålla sig också rätt att när som helst kontrollera filmbyråernas alla papper, kontrakt och böcker rörande de förhyrda filmerna, samt att infordra alla upplysningar och förklaringar av byråernas tjänstemän. De utländska filmtrusterna förskaffa sig på detta sätt en

ingående kännedom om filmverksamhetens ekonomiska förhållanden i hela avsättningslandet.

Utskottet anser sig böra påpeka det anmärkningsvärda förhållandet, att vissa av filmbyråerna, efter vad det synes, i mycket stor utsträckning undgå beskattning för sina verkliga inkomster. Detta tycks stundom tillgå så, att priset fastställs i relation till den summa filmen efter viss tid inspelat i filmhyror. På sådant sätt kunna filmuthyrningsbolagen i sina bokslut uppvisa, att rörelsen nått och jämt gått ihop eller till och med medfört förlust. Den reella och efter vad det synes ofta ganska betydande vinsten går på detta sätt obeskattad ur landet.

Utskottet anser sig icke kunna bedöma, vare sig huruvida det med nu gällande lagstiftning är möjligt att beskatta dessa inkomster eller vilka lagändringar eller andra åtgärder, som i annat fall lämpligen böra vidtagas. Dock anser utskottet, att frågan om en omsättningsskatt, liknande den som tillämpas i främmande länder, bör komma under överbäggande. En grundlig utredning av filmens beskattningsförhållanden med hänsyn tagen till ovan berörda omständigheter synes sålunda vara synnerligen önskvärd. En förhöjning av den nu utgående viktullen för film skulle däremot endast drabba den föga värdefulla filmkopian, men icke alls beröra den på uppföranderätten vilande royaltyn. En värdetull skulle knappast heller vara lycklig, då den närmast skulle motverka det syfte, som ligger till grund för motionen, nämligen att gynna den önskvärda, men därför också dyra filmen på den mindrevärdigas bekostnad.

Vad beträffar de åtgärder, som vidtagits i andra länder, och för vilka redogöres här ovan, synes ingen av dessa lämpa sig för vårt land. Ett kompensationsystem skulle medföra faran av en sänkning av den svenska filmproduktionens kvalitet. En film, avsedd endast för svensk publik, kan icke bära sig, även om den är av högsta kvalitet. Sverige torde näppeligen kunna bliva självförsörjande i fråga om film. Med filmproduktionens tilltagande internationalisering torde det dessutom inom kort i praktiken bliva svårt att tillämpa en kompensationslags kvotbestämmelser.

Ett på en differentiering av nöjesskatten, såsom i Finland, byggt system, betingas dels av att denna skatt är obligatorisk, dels av att den påläggas av staten, och synes svårigen kunna bli tillämpligt i Sverige.

Filmväsendets kommunalisering torde icke kunna betecknas som något effektivt skydd mot mindrevärdig film. Ett koncessionssystem åter lider av den svagheten att det lätt kan missbrukas i ensidiga riktningar, mot vilket man dock möjligen kunde finna tillfredsställande garantier. Däremot förefaller det svårt att effektivt kunna skydda sig mot användande av s. k. bulvaner.

Sveriges riksdag har såväl 1919 som 1920 avslagit motioner, i vilka påyrkats något av de båda sist nämnda systemen.

Som en faktor värd att uppmärksammas vill utskottet ock påpeka möjligheten av att utlänningar i större omfattning förvärva svenska biografteatrar, i syfte att såmedels kunna bestämma över dessas repertoar. Hittills har

visserligen detta system endast undantagsvis praktiserats i Sverige, medan det däremot på vissa håll i utlandet kommit till användning i stor utsträckning. På sista tiden hava dock tendenser i sådan riktning förspotts även i vårt land, tendenser, inför vilka man måste ställa sig betänksam.

Vad den kulturella sidan av motionen beträffar, kan man skilja mellan bildningsfilm och teaterfilm. Gränserna mellan dessa äro dock ganska svävande, och åtskillig film kan hänföras till båda kategorierna. Inom bildningsfilmen utgöres en stor grupp av skolfilmen, som är direkt tillrättalagd och avsedd för bibringande av kunskaper.

Såväl vid den populärvetenskapliga föreläsningsverksamheten som i det fria folkbildningsarbetet i övrigt och i skolorna har man — som ett komplement till undervisningen — med den moderna pedagogikens strävan efter största möjliga åskådlighet allt mera kommit fram till användande av film, och det vill synas, som om de erfarenheter man därvid vunnit, varit synnerligen tillfredsställande. Det förefaller utskottet, som om dessa erfarenheter hittills i alltför ringa grad vunnit allmänt beaktande. Möjligheterna att finna en praktisk lösning av de med användande av sådan bildningsfilm förknippade ekonomiska svårigheterna hava icke heller varit föremål för en grundlig undersökning. I första hand torde böra undersökas på vilket sätt och genom vilka medel filmens användande i undervisningens och det fria folkbildningsarbetets tjänst kan främjas. Redan nu finnes ett ganska stort urval av skol- och bildningsfilm, och tillgången härav kommer säkerligen att ökas i samma mån som efterfrågan växer. På vad sätt och med vilka medel ett ökat användande av berörda film skall kunna främjas är en fråga, som utskottet dock lämnar öppen.

Med anledning av vad sålunda anförts får utskottet hemställa, att andra kammaren måtte för sin del besluta, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, *dels* huruvida nu gällande lagstiftning tillåter en effektiv beskattning av filmuthyrningsverksamheten, eller, därest så icke skulle vara fallet, vilka lagändringar, som till sådant ändamål kunna vara erforderliga, *dels* huruvida och på vad sätt statsmakterna kunna och böra understödja användandet av bildningsfilm, samt att Kungl. Maj:t måtte för riksdagen framlägga de förslag, vartill en sådan utredning kan föranleda.

*Andra
kammarens
beslut.*

Utskottets hemställan blev av andra kammaren bifallen.

Första kammaren, som delgivits andra kammarens beslut, har hänvisat ärendet till sitt andra tillfälliga utskott, som i anledning härav får anföra följande.

Utskottet.

De frågor, som i förevarande motion beröras, äro utan tvivel av stor betydelse. Andra kammarens utskott har emellertid, av allt att döma, i sin behandling av motionens yrkanden funnit, att det erbjuder synnerliga svårigheter att utöver vad som sker genom nu gällande lagstiftning uppnå några väsentliga resultat i det hänseende, som i motionen avses. Genom utskottets

hemställan, som av andra kammaren bifallits, har därför motionärernas hemställan begränsats, särskilt ifråga om motionens mera vittsyftande kulturella del, till en fråga om skol- och bildningsfilmens främjande och rationella användning i den allmänna undervisningen och i det fria folkbildningsarbetet. Beträffande motionens ekonomiska sida innebär samma beslut, att den nu gällande lagstiftningen bör, om så erfordras, kompletteras så att den utländska filmuthyrningsverksamheten i landet må bli effektivt beskattad.

Då av den föreliggande utredningen synes framgå, att de av andra kammaren begärda åtgärderna äro väl motiverade och då utskottet saknat befogenhet att upptaga andra, i motionen berörda problem än dem, som omfattas av andra kammarens beslut, får utskottet hemställa,

att första kammaren måtte biträda andra kammarens i ärendet fattade beslut.

Stockholm den 20 maj 1926.

Å utskottets vägnar:

IVAR ÖSTERSTRÖM.

Närvarande vid ärendets slutbehandling: herrar *Österström, Rooth, Julin, Lar-sén, Nilsson, N. A.* *) i Östrabo, *Abrahamsson* och *Alexander Nilsson*.

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Till riksdagens andra kammarens första tillfälliga utskott.

Av Kungl. Maj:t anbefalld att avgiva yttrande över den vid innevarande års riksdag i andra kammaren väckta motion (nr 337), som åsyftar en utredning rörande dels de ekonomiska faktorer, vilka bestämma filmverksamheten, dels ett eventuellt reglerande statsingripande för tillgodoseende av allmänna och kulturella intressen ifråga om samma verksamhet, får statens biografbyrå äran härmed anföra följande.

Granskningsmännen vid statens biografbyrå ha länge haft anledning att göra ungefär samma reflexioner som motionärerna ifråga om det föga önskvärda i den amerikanska filmmassans dominerande förekomst på de svenska biografdukarne och biträda i allt väsentligt motionärernas synpunkter i detta avseende. Likaså finner statens biografbyrå de affärliga förhållanden, som av motionärerna omnämnas, och vilka bland annat äro ägnade att kringskära de svenska biografmännens självbestämmningsrätt gent emot de utländska företagarne, vara förtjänta av synnerlig uppmärksamhet.

Kunde i båda dessa avseenden — tillgodoseendet av en högre genomsnittlig programnivå och hävdandet av det svenska biograffacketes självständighet och oberoende gentemot olämpliga utländska affärsanspråk — något effektivt åtgöras från statens sida utan anlåtande av ett icke önskvärt tvång, så borde det enligt byråns förmenande ske.

Emellertid är att märka, å ena sidan, att programförhållandena här i landet ur publiksynpunkt torde vara bättre än snart sagt någon annanstädes, å andra sidan att betydande svårigheter uppresa sig, då det gäller att förverkliga motionärernas önskemål om åstadkommande av en förbättring i de ovan berörda förhållandena.

Vilka åtgärder, som än vidtagas mot den amerikanska filmen, torde det för närvarande svårligen vara möjligt att bryta dess massherravälde, ty dess merkantila resurser överträffa vida konkurrenternas i andra länder, dess teknik är vanligen deras avsevärt överlägsen, och hos den stora massan av åskådare torde den i stort sett vara mera populär än andra länders film. Av internationella hänsyn kunna rimligtvis ej heller åtgärder vidtagas, vilka ensidigt rikta sig mot av censuren tillåten men eljest icke önskvärd amerikansk film; de måste likformigt rikta sig mot all utländsk film av dylik beskaffenhet. Med all sannolikhet ha motionärerna synnerligen rätt i sin uppfattning, att bland de merkantila förhållanden, som kännbart påverka beskaffenheten av amerikansk biografrepertoar i vårt land, »produktionsköpen» äro särskilt ägnade att neddraga nivån, liksom de bidra att hämma biografägarnas rörelsefrihet vid programvalet. Det vore förvisso mycket önskvärt, att dylika köp kunde förhindras. I England lär man ju, enligt uppgifter i pressen, ämna lagstifta i denna riktning. Den frågan återstår dock obesvarad, om en sådan lagstiftning kan bli effektiv — utan stränga straffbestämmelser blir den det i varje fall icke — och om det ej föreligger risk för att den skulle öfverflytta rätt många affärer från lojala firmor, som vilja respektera lagens bestämmelser, till mindre nogräknade affärsmän, vilka utan synnerliga betänkligheter skulle tillgodogöra sig de anbud om »produktionsköp», vilka från säljarnes sida antagligen icke skulle komma att utebliva.

Otvivelaktigt vore det, såsom motionärerna anse, önskligt att god svensk film inginge i biografrepertoaren i större utsträckning än nu. Men hur skall

detta önskemål kunna förverkligas? Såsom motionärerna av allt att döma själva klart insett, kan i våra jämförelsevis små förhållanden den inhemska produktionen näppeligen främjas genom en sådan kontingentering — innebärande skyldighet att mot viss utländsk filmkvantitet uppspela viss inhemska kvantitet — som på sina håll kommit eller möjligen torde komma till användning. Liksom det är onekligt, att ganska många amerikanska filmer äro bra, äro numera ej så få svenska filmer dåliga eller icke önskvärda, och procenten av sådana skulle tilläventyrs ökas i samband med en produktion, som mera bleve artificiell än uttryck för ett naturligt produktions- och publikbehov. Av svenska filmer torde i regel endast de konstnärligt högtstående kunna påräkna tillräckligt publikintresse. Hellre än att allt som oftast se endast hjälpliga svenska filmer skulle publiken antagligen spara sig till de måhända i innehållsavseende undermåliga men dock i regel tekniskt mera välgjorda amerikanska genomsnittsfilmerna, varigenom alltså intet annat vore åstadkommet än en sannolik förlust för såväl inspelarne som biografägarne.

Då motionärerna sökt efter medel att positivt främja god films förekomst i biografprogrammen, synes det vara i huvudsak två möjligheter, som tilldragit sig deras uppmärksamhet. Den ena är att i nöjesskatteavseende premiera mera konstnärlig film, såsom sker i Finland, den andra är upprättandet av ett organ för att positivt »verka vägledande för filmverksamheten i landet».

Ett sådant särskiljande genom granskningsmyndighetens försorg av filmerna i konstnärligt bättre och sämre, som det vilket företages av sagda myndighet i Finland, men — såvitt byrån har sig bekant — ingen annanstädes, skulle antagligen i vårt land med dess vida mera utvecklade filmväsen och hårdare konkurrens ställa sig betydligt svårare än där. En ständig press skulle komma att utövas på bedömarne för att få dessa att inse, att just den och den till granskning inlämnade filmen vore särskilt konstnärlig, och då på få områden meningarna äro så divergerande som ifråga om vad som är konstnärligt eller icke och det i de allra flesta fall torde vara lätt att mobilisera auktoriteter till uttalanden om framstående konstnärliga egenskaper hos det ena eller andra alstret — ansatser i sådan riktning förekomma redan nu i syfte att pressa tvivelaktiga filmer eller scener igenom censuren — skulle införandet av en dylik bestämmelse sannolikt varken främja byråns auktoritet eller dess goda förhållande till facket, därest byrån skulle verkställa ifrågasvarande betygsättning. Den praktiska betydelsen av en sådan åtgärd för publikfrekvensen — det är ju publiken som betalar nöjesskatten — torde ej heller böra överskattas.

Vad återigen beträffar skapandet av ett vägledande organ för filmverksamheten i landet, har byrån icke kunnat få någon uppfattning av hur detta organ skulle tänkas utöva sitt värv, eller genom vilka medel dess positiva främjande av filmverksamheten skulle ske. Blott ett synes klart: att det icke skulle kunna ske utan att ifrågasvarande organ förfogade över högst avsevärda materiella resurser, möjliggörande statssubvention i en eller annan form. Intressant är att finna att Times, som ingående behandlat samma frågor i England — och därvid bland annat uttalat liknande betänkligheter, som de vilka ovan framhållits ifråga om införandet av kontingentering — också synes hysa den uppfattningen, att ett dylikt organ, vilket även i England ifrågasatts, kan ha värde endast i samma mån som det har avsevärda materiella medel till sitt förfogande. Förverkligandet av denna tanke synes sålunda förutsätta, att staten vore villig och såge sig i stånd till betydande utgifter för ifrågasvarande syfte.

Då det i pressen på flera håll gjorts gällande, att en del av motionens önskemål enklast skulle kunna tillgodoses genom en skärpning av de för

statens biografbyrå gällande granskningsföreskrifterna, kan det synas lämpligt att här uttala, att en sådan möjlighet utan tvivel föreligger. Den är dock icke så lätt att sätta i verket som mången måhända föreställer sig, detta av flera skäl, av vilka ett av de väsentligaste är följande. Redan nu förekommer det ofta, att filmer, som av byrån förbjudas, av vederbörande film-innehavare nedklippas så pass, att byrån, när de ånyo presenteras till granskning, saknar laglig anledning att vidare förhindra deras framförande. På detta sätt sipprar en del filmmaterial igenom, som är av icke önskvärd beskaffenhet. En skärpning av granskningsföreskrifterna därhän, att icke önskvärd material i större utsträckning än för närvarande skulle kunna förbjudas, skulle med all sannolikhet också medföra en ökning av antalet dylika omarbetningar av förbjudna filmer, varför, även om någon förbättring genom en sådan skärpning skulle vinnas, den dock knappast skulle komma att stå i proportion till skärpningens egen beskaffenhet.

De sakförhållanden och de omständigheter, som ovan framhållits, böra enligt byråns mening hållas i sikte, när lämpligheten eller möjligheten av ett sådant ingripande som det av motionärerna ifrågasatta skall bedömas. Det är icke lätt att se optimistiskt på de resultat, som kunna framkomma av en sådan utredning som den föreslagna — icke ens om den, såsom lämpligt synes, begränsades till de ekonomiska och repertoarfrågor, som ovan berörts — men därav följer icke att ej en sådan utredning må kunna finnas vara befogad med hänsyn till betydelsen av de frågor det gäller; och att byrån till fullo uppskattar motionens syfte, är nästan överflödigt att säga.

Stockholm den 5 mars 1926.

Gunnar Bjurman.

Ruben G:son Berg.

Gösta Montelin.

Jakob Billström.